

Ερευνητική εργασία Research article

Παρατηρήσεις για τη διεκδικητικότητα και τη σχέση της με την ενσυναίσθηση σε Έλληνες φοιτητές

A. Πατέρα, A. Πολυτίμου

Νευρολογική Κλινική, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Αθήνα

Ψυχιατρική 2008, 19:238–244

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι να καθορίσει το επίπεδο της διεκδικητικότητας σε δείγμα φοιτητικού πληθυσμού και να συγκρίνει τα επίπεδα διεκδικητικότητας ως προς τα διάφορα είδη της ενσυναίσθησης. Μελετήθηκαν τα δεδομένα που προέκυψαν από τη χρήση του ερωτηματολογίου Rathus που αξιολογεί τα επίπεδα διεκδικητικότητας σε δείγμα 100 Ελλήνων φοιτητών. Οι κοινωνικές παράμετροι που λήφθηκαν υπόψη για την επεξεργασία είναι η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και το αν ο φοιτητής ζει μόνος ή με τους γονείς του. Από τη στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψαν τα κάτωθι συμπεράσματα: (α) Δεν υπάρχει διαφορά στα επίπεδα της διεκδικητικότητας στην ομάδα που ζουν μόνιμοι ή με τους γονείς, (β) Η διεκδικητικότητα των φοιτητών φαίνεται να σχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, (γ) Στο σύνολο του φοιτητικού δείγματος διαπιστώνεται στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ διεκδικητικότητας και θυμικής ενσυναίσθησης καθώς και διεκδικητικότητας και ενσυναίσθησης-ανησυχίας, (δ) Σε ό,τι αφορά την κοινωνική κατάσταση των φοιτητών, στους φοιτητές που ζουν μόνιμοι η διεκδικητικότητα σχετίζεται θετικά με την ενσυναίσθηση-ανησυχία, (ε) Αντίθετα, στους φοιτητές που ζουν με τους γονείς η διεκδικητικότητα φαίνεται να σχετίζεται αρνητικά με τη γνωστική ενσυναίσθηση καθώς και με τη θυμική ενσυναίσθηση. Τα αποτελέσματα αυτά παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τη φύση της σχέσης διεκδικητικότητας και ενσυναίσθησης.

Λέξεις ευρετηρίου: Διεκδικητικότητα, ενσυναίσθηση, κοινωνικές παράμετροι, φοιτητικός πληθυσμός.

Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι για ένα σημαντικό αριθμό φοιτητών η επιλογή να ακολουθήσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι αποκλειστικά δική τους, αλλά το αποτέλεσμα πιέσεων από το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Το όποιο περιβάλλον αλληλεπιδρά με τις προδιαθέσεις του ατόμου για αναγνώριση, τις ικανότητές του, καθώς και τα πρόσφορα μέσα τα οποία προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό την πιθανότητα επίτευξης του σκοπού του.¹ Παράλληλα η περίοδος σπουδών χαρακτηρίζεται ως ψυχολογική και συναισθηματική προσπάθεια για την προσωπική ανεξαρτησία και την επαγγελματική ταυτότητα. Εκτός από τις σπουδαστικές τους ευθύνες, οι φοιτητές υιοθετούν ρόλους και αναλαμβάνουν πρόσθετες ευθύνες που είναι μέρος της μετάβασης από την εφηβεία στην ενηλικίωση.^{2,3}

Η πρώτη επαφή των φοιτητών με τον πανεπιστημιακό χώρο είναι ένας σημαντικός παράγοντας που προκαλεί πίεση και άγχος, που πιο συγκεκριμένα ονομάζεται άγχος της πραγματικότητας. Οι διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις με άλλους φοιτητές έχουν περιγραφεί ως πηγή άγχους και συναισθηματικής φόρτισης.⁴ Έχει επίσης αναφερθεί ότι ένα μεγάλο ποσοστό της συναισθηματικής ανησυχίας μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη διεκδικητικότητας (assertiveness), η οποία είναι ένας σημαντικός αναπτυξιακός παράγοντας για τους φοιτητές και έχει υποστηριχθεί ότι η ανάπτυξη διεκδικητικότητας αποτελεί σημαντικό συστατικό για την επικοινωνία των φοιτητών. Οι Galassi & Galassi⁵ περιέγραψαν τη διεκδικητικότητα ως εξής:

- Υπεράσπιση των δικαιωμάτων του εαυτού και των άλλων
- Άρνηση στις απαιτήσεις των άλλων
- Αποδοχή και απόδοση φιλοφρονήσεων
- Έναρξη, διατήρηση και ολοκλήρωση συνομιλιών
- Έκφραση αγάπης και αποδοχής, έκφραση προσωπικών απόψεων (συμπεριλαμβανομένης της διαφωνίας) και έκφραση δικαιολογημένου θυμού και ενόχλησης.

Οι προαναφερόμενοι ερευνητές θεώρησαν ότι η διεκδικητικότητα είναι μια σειρά μαθημένων λεκτικών και μη λεκτικών συμπεριφορών σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Οι μη διεκδικητικοί άνθρωποι χαρακτηρίζονται ως τελειομανείς, με έντονο αίσθημα αυτοκριτικής, αλλά δίχως ρεαλιστικές προσδοκίες

και με έντονη επιθυμία να είναι αρεστοί από όλους.⁶ Η εκπαίδευση στη διεκδικητικότητα έχει θεωρηθεί σημαντική παρέμβαση για άτομα που βιώνουν έντονο άγχος και ως μια ιδιαίτερα αποτελεσματική θεραπεία για φοιτητές με κοινωνική φοβία.⁷

Οι στόχοι της παρούσας έρευνας είναι:

1. Να καθορίσει το επίπεδο διεκδικητικότητας σε δείγμα αρρένων Ελλήνων φοιτητών.
2. Να εξετάσει την επίδραση δημογραφικών στοιχείων.
3. Να καθορίσει τη σχέση της διεκδικητικότητας και ενσυναίσθησης (empathy) των φοιτητών.

Υλικό και μέθοδος

Χαρακτηριστικά του δείγματος

Η έρευνα στηρίχθηκε στα δεδομένα από άρρενες φοιτητές, ηλικίας από 18–25 ($21,6 \pm 2,4$) χρονών. Το σύνολο του δείγματος είναι 104 άτομα, φοιτητές τμημάτων της Νομικής και της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τα ερωτηματολόγια απευθύνθηκαν σε ενήλικες φοιτητές, διότι η βασική υπό εξέταση παράμετρος (διεκδικητικότητα) σε αυτή την περίοδο της ζωής έχει σχεδόν εδραιωθεί.

Η επιλογή του δείγματος έγινε με κατά στρώματα τυχαία δειγματοληψία ως προς την τριτοβάθμια εκπαίδευση (φοιτητές). Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν οι εξής παράμετροι:

- Ηλικία
- Μορφωτικό επίπεδο γονέων
- Συνθήκες ζωής (αν ζει μόνος του).

Η κατανομή σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες ως προς τις κοινωνικές παραμέτρους απεικονίζονται στους πίνακες 1 και 2.

Πίνακας 1. Κατανομή συχνότητας των 104 φοιτητών της έρευνας ως προς το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας.

	Πατέρας		Μητέρα	
	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Μέσο	52	50	51	49
Ανώτατο	52	50	53	51
Σύνολο	104	100	104	100

Πίνακας 2. Κατανομή συχνότητας των 104 φοιτητών της έρευνας ως προς τις συνθήκες ζωής (εάν ζουν μόνοι ή με τους γονείς τους).

Συνθήκες ζωής	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Μόνοι	38	36,5
Με τους γονείς	66	63,5
Σύνολο	104	100,0

Διαδικασία συλλογής δεδομένων και εφαρμογή ψυχομετρικών διαδικασιών

Η διανομή των ψυχομετρικών εργαλείων έγινε ατομικά όπου κάθε φοιτητής συμπλήρωνε το ερωτηματολόγιο σύμφωνα με τις δικές του απόψεις και εμπειρίες. Το κάθε άτομο έπαιρνε το ερωτηματολόγιο και το συμπλήρωνε μόνο του σε προσωπικό χρόνο και σε ιδιωτικό χώρο. Το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο για να εξασφαλιστεί η αντικειμενικότητα των απαντήσεων και πριν την παραλαβή του προηγήθηκε πλήρης ενημέρωση για τον τρόπο συμπλήρωσης.

Επίσης, χρειάζεται να σημειωθεί ότι από την αρχή υπήρξε η διαβεβαίωση ότι η συμμετοχή ήταν προαιρετική, φυσικά ανώνυμη και ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα βοηθούσε στην προαγωγή της έρευνας. Κάθε άτομο έπρεπε να απαντήσει με προσοχή και ειλικρίνεια σε όλες τις ερωτήσεις, και κρίθηκε αναγκαίο να συμπληρωθεί με άνεση χρόνου.

Οι φοιτητές ήταν πρόθυμοι να συμμετέχουν στην έρευνα. Στη συνέχεια ακολούθησε η βαθμολόγηση των ερωτηματολογίων.

Για τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Διεκδικητικότητας Rathus (Rathus Assertiveness Schedule, 1973). Για να είναι δυνατή η χρήση του ερωτηματολογίου σε ελληνικό δείγμα, πραγματοποιήθηκε διπλή μετάφραση από δύο ερευνητές με σκοπό την πιο πιστή και έγκυρη απόδοσή του στην ελληνική γλώσσα.

Για την εκτίμηση των διαφόρων τύπων ενσυναίσθησης χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Διαπροσωπικής Ανταπόκρισης (Interpersonal Reactivity Index) όπως έχει ήδη περιγραφεί.⁸ Η κλίμακα αυτή στηρίζεται σε τέσσερις υποκλίμακες (δύο για γνωστικούς και δύο για συναισθηματικούς παράγοντες). Ειδικότερα για τους γνωστικούς παράγοντες διερευνάται η γνωστική ενσυναίσθηση (Perspective Taking) και η φαντασία ή φαντασιακή ενσυναίσθηση (Fantasy), ενώ για

τους συναισθηματικούς παράγοντες διερευνάται η ενσυναίσθηση ή σύμφωνη θυμική ενσυναίσθηση (Empathic Concern) και το προσωπικό άγχος ή ενσυναίσθητη ανησυχία (Personal Distress).

Κλίμακα διεκδικητικότητας Rathus

Η κλίμακα μετρά τη διεκδικητικότητα, δηλαδή την τάση του ατόμου να διεκδικεί τα αιτήματά του και να προβάλλει τις ανάγκες του με σεβασμό στα δικαιώματα και τις ανάγκες των άλλων.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 30 ερωτήσεις και δημιουργήθηκε από τον Rathus για να μετρήσει την αλλαγή στη συμπεριφορά ως αποτέλεσμα εξάσκησης στη διεκδικητικότητα. Οι ερωτήσεις βασίζονται κυρίως σε περιπτώσεις που περιγράφηκαν από τους Wolpe⁹ και Wolpe & Lazarus¹⁰ και σε δηλώσεις από κλίμακες του Allport.¹¹ Περιγράφει διάφορες διεκδικητικές και μη διεκδικητικές διαπροσωπικές συμπεριφορές και τα άτομα καλούνται να εκφράσουν, σε μία κλίμακα έξι διαβαθμίσεων, το βαθμό στον οποίο οι συμπεριφορές αυτές τους εκφράζουν. Η ελληνική έκδοση του ερωτηματολογίου έγινε με τη μέθοδο της αντίστροφης μετάφρασης. Τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά της κλίμακας στην αρχική της μορφή είναι ικανοποιητικά [η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας (συντελεστής άλφα) κυμαίνεται από $\alpha=0,77$ έως $\alpha=0,87$ και η αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων κυμαίνεται από 0,79–0,86].

Η βαθμολόγηση γίνεται σε μία κλίμακα έξι διαβαθμίσεων (όπου το -3 δηλώνει ότι «Δεν με χαρακτηρίζει, δεν με περιγράφει καθόλου» και το +3 «Με χαρακτηρίζει και με περιγράφει απολύτως», ενώ δεν υπάρχει 0). Γίνεται άθροιση των απαντήσεων, μερικές από τις οποίες βαθμολογούνται αντίστροφα. Το άθροισμα των απαντήσεων διαιρείται κατόπιν διά του 30 (που είναι ο αριθμός των δηλώσεων) και ο εξεταζόμενος μπορεί να λάβει μια βαθμολογία από 1 μέχρι 6. Η υψηλότερη βαθμολογία φανερώνει και εντονότερη διεκδικητική συμπεριφορά.

Στατιστική επεξεργασία

Η παρούσα έρευνα είναι περιγραφική με ποσοτικές και κατηγορικές μεταβλητές. Είναι δειγματοληπτική ως προς τον αριθμό των εξεταζόμενων και συσχετιστική, γιατί προσπαθεί να ανακαλύψει τις συσχετίσεις μεταξύ των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών. Υπολογίσθηκαν οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλί-

σεις, οι συντελεστές συσχέτισης, έγινε δικατάληκτη ανάλυση διασποράς για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας. Χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο *t*, μονοπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης (ANOVA).

Αποτελέσματα

Από τη στατιστική ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας, προέκυψαν οι κατανομές συχνοτήτων κάθε παράγοντα που περιγράφονται στους πίνακες 1 και 2.

Οι τιμές αυτής της κατανομής για τη διεκδικητικότητα ως προς τις συνθήκες ζωής παρουσιάζονται στον πίνακα 3 και είναι: μέσος όρος 0,39 και τυπική απόκλιση 0,54 αν ζουν μόνοι και μέσος όρος 0,49 και τυπική απόκλιση 0,63 αν ζουν με τους γονείς.

Ο πίνακας 4 παρουσιάζει τα περιγραφικά χαρακτηριστικά της διεκδικητικότητας για τους 104 φοιτητές της έρευνας ως προς το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε

μία τάση για σημαντικότητα σε ότι αφορά το μορφωτικό επίπεδο μητέρας ως προς τη διεκδικητικότητα ($P=0,085$). Συγκεκριμένα, τα παιδιά που οι μητέρες τους έχουν μέσο μορφωτικό επίπεδο ($MO=0,56$) χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη διεκδικητικότητα από τα παιδιά που οι μητέρες έχουν ανώτατο μορφωτικό επίπεδο ($MO=0,35$).

Σε ότι αφορά τη σχέση διεκδικητικότητας και δι-αφόρων τύπων ενσυναίσθησης¹² τα αποτελέσματα αναφέρονται στον πίνακα 5. Σύμφωνα με τον πίνακα 5 στο σύνολο του δείγματος, η διεκδικητικότητα συσχετίζεται αρνητικά και με τη θυμική ενσυναίσθηση που αξιολογεί τα συναισθήματα ενδιαφέροντος, ζεστασιάς και συμπάθειας του ατόμου προς άλλα άτομα ($r=-0,28$ και $P<0,01$) και με την ενσυναίσθητη ανησυχία που αξιολογεί τα συναισθήματα ανησυχίας και άγχους που βιώνει το άτομο ως αντίδραση σε ακραίο άγχος που βιώνεται από άλλα άτομα ($r=-0,27$ και $P<0,01$).

Σε ότι αφορά την κοινωνική κατάσταση των φοιτητών, στους φοιτητές που ζουν μόνοι τους η διεκδικη-

Πίνακας 3. Περιγραφικά χαρακτηριστικά της διεκδικητικότητας των 104 φοιτητών της έρευνας ως προς το εάν ζουν μόνοι ή με τους γονείς τους.

	Συνθήκες ζωής				t-test		
	Μόνοι		Με τους γονείς		t	df	P
Διεκδικητικότητα	Μέσος όρος 0,39	Τυπική απόκλιση 0,54	Μέσος όρος 0,49	Τυπική απόκλιση 0,63			

Πίνακας 4. Περιγραφικά χαρακτηριστικά της διεκδικητικότητας για τους 104 φοιτητές της έρευνας ως προς το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας.

	Μορφωτικό επίπεδο μητέρας				t-test		
	Μέσο		Ανώτατο		t	df	P
Διεκδικητικότητα	Μέσος όρος 0,56	Τυπική απόκλιση 0,50	Μέσος όρος 0,35	Τυπική απόκλιση 0,67			

Πίνακας 5. Δείκτες συνάφειας (Pearson *r*) μεταξύ της διεκδικητικότητας και των 4 διαστάσεων ενσυναίσθησης για το σύνολο των 104 φοιτητών της έρευνας.

	Γνωστική ενσυναίσθηση	Φαντασιακή ενσυναίσθηση	Θυμική ενσυναίσθηση	Ενσυναίσθητη ανησυχία
Σύνολο	-0,14	-0,13	-0,28**	-0,27**
Ζουν μόνοι	0,09	-0,14	-0,03	0,42**
Με γονείς	-0,25*	-0,11	-0,36**	0,19

* Στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 5%

** Στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%

τικήτητα συσχετίζεται θετικά με την ενσυναίσθητη ανησυχία ($r=0,42$ και $P<0,01$). Αντίθετα στους φοιτητές που ζουν με τους γονείς τους η διεκδικητικότητα συσχετίζεται αρνητικά με τη γνωστική ενσυναίσθηση που αξιολογεί την τάση των ατόμων να υιοθετούν αυθόρμητα τις απόψεις των άλλων ($r=-0,25$ και $P<0,05$) καθώς και με τη θυμική ενσυναίσθηση ($r=0,36$ και $P<0,01$). Όπως προκύπτει από τον ίδιο πίνακα, η διεκδικητικότητα δεν φαίνεται σε καμία περίπτωση να σχετίζεται με τη φαντασιακή ενσυναίσθηση που αξιολογεί την ικανότητα των ατόμων να ταυτίζονται με τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές πλασματικών χαρακτήρων (στον κινηματογράφο, στα βιβλία, κ.ο.κ.)

Συζήτηση

Υπενθυμίζεται ότι με τον όρο διεκδικητικότητα εννοούμε την ικανότητα του ατόμου, όταν έρχεται σε σχέση με το περιβάλλον του να μπορεί να εκφράσει τις απαιτήσεις του καθώς και την ικανότητά του να τις πραγματοποιήσει.¹³ Εδώ ανήκει το να:

- α. Επιτρέπει στον εαυτό του να έχει απαιτήσεις.
- β. Εμπιστεύεται τον εαυτό του να τις εκφράσει.
- γ. Νοιώθει ότι έχει τις ικανότητες για να τις πραγματοποιήσει.

Το άτομο το οποίο κατέχει αυτές τις τρεις ικανότητες στην καθημερινή του επαφή με άλλους ανθρώπους, έχει αυτοεκτίμηση που το βοηθά να λαμβάνει συνεχή θετική ενίσχυση από το περιβάλλον.

Διάφοροι ορισμοί θεωρούν την έκφραση συναισθημάτων ως βασικό στοιχείο της διεκδικητικότητας. Ο Wolpe,⁸ παραδείγματος χάριν, αντιλαμβάνεται τη διεκδικητικότητα ως «την κατάλληλη έκφραση προς ένα άλλο πρόσωπο οποιουδήποτε συναισθήματος εκτός του άγχους». Η εισαγωγή βέβαια της ιδέας ενός «κατάλληλου» τύπου έκφρασης είναι ασαφής: «Διεκδικητικότητα είναι το να εκφράζει κανείς τις απόψεις και τις επιθυμίες του άμεσα».¹⁴ Οι Galassi & Galassi⁵ επεκτείνουν τα προηγούμενα θεωρώντας ότι η διεκδικητική συμπεριφορά εμπεριέχει τις παρακάτω κατηγορίες: ανταλλαγή φιλοφρονήσεων, έκφραση προσωπικών αιτημάτων, έναρξη και διατήρηση μιας συζήτησης, υπεράσπιση δικαιωμάτων, ικανότητα του ατόμου να πει όχι και έκφραση των προσωπικών του απόψεων, ανεξάρτητα από το αν είναι δυσαρέσκεια, θυμού ή θετικών

συναισθημάτων. Για ορισμένους ερευνητές η έλλειψη διεκδικητικότητας δεν είναι απαραίτητα σημείο ανεπάρκειας ή άγχους.¹⁵

Το αποτέλεσμα της παρούσης έρευνας έδειξαν ότι το συγκεκριμένο δείγμα του ελληνικού φοιτητικού πληθυσμού φαίνεται να παρουσιάζει σημαντικό βαθμό διεκδικητικότητας, η οποία δεν φαίνεται να συναρτάται από τους κοινωνικούς παράγοντες (μορφωτικό επίπεδο γονέων, συνθήκες διαβίωσης) που διερευνήθηκαν. Σημαντικό είναι το εύρημα ότι η διεκδικητικότητα φαίνεται να συσχετίζεται αρνητικά σε σημαντικό βαθμό με διάφορες παραμέτρους της ενσυναίσθησης και ιδιαίτερα με τη θυμική ενσυναίσθηση και την ενσυναίσθητη ανησυχία. Όπως έχει ήδη αναφερθεί,¹⁶ η «θυμική ενσυναίσθηση» αξιολογεί συναισθήματα ενδιαφέροντος, φροντίδας και συμπάθειας του ατόμου προς άλλα άτομα και η «ενσυναίσθητη ανησυχία» αξιολογεί συναισθήματα ανησυχίας και άγχους.

Σε ότι αφορά τη σχέση διεκδικητικότητας και ενσυναίσθησης που παρατηρήθηκε, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν μελέτες που σημειώνουν μία αντίστροφη σχέση μεταξύ επιθετικότητας και ενσυναίσθησης¹⁷⁻¹⁹ και έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η χαμηλή ενσυναίσθηση είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην πρόβλεψη της επιθετικότητας.

Και η ενσυναίσθηση και η διεκδικητικότητα τις τελευταίες δύο δεκαετίες θεωρούνται σημαντικές κοινωνικές δεξιότητες για την προσωπική και επαγγελματική βελτίωση.²⁰ Ο Rakos²¹ προτείνει ότι η ενσυναίσθηση περιλαμβάνει τη δύναμη και τη διεκδικητικότητα με τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής καταλληλότητας. Η ενσυναίσθηση και η διεκδικητικότητα έχουν συνδεθεί με μία ευρεία και πολυδιάστατη εκδήλωση συμπεριφορών και ιδιαίτερα με την επικοινωνία.

Είναι προφανές ότι τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης θα πρέπει να αξιολογηθούν με τη μέγιστη δυνατή επιφυλακτικότητα, αφού για ένα τόσο «ευαίσθητο» θέμα χρειάζονται περαιτέρω μελέτες και σε άλλα δείγματα φοιτητικού πληθυσμού και των δύο φύλων για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Observations on the assertiveness and its relation to empathy in Greek students

A. Patera, A. Politymou

Neurology Department, Eginition Hospital, University of Athens, Athens, Greece

Psychiatriki 2008, 19:238-244

The aim of the present study is to determine the level of assertiveness in a sample of male Greek students and in addition to compare the level of assertiveness with the various factors of empathy. The data of a sample of 104 Greek students were collected by using the Rathus Assertiveness questionnaire which evaluates assertiveness. The questionnaire used in a randomized sample of students, it was anonymous, voluntary and the students were asked to answer it in their personal time. In order to obtain reliable results the questionnaire was translated into the Greek language by two independent translators. The scores obtained were compared with various social factors such as: age, educational status of parents, and whether the students lived with their family or not. The results of the statistical analysis of our data revealed that: (a) There is no significant difference in the level of assertiveness between groups of students living alone or with their parents. (b) The assertiveness of students seems to be related with the educational level of their mothers. (c) In the whole of the students sample there is a statistically significant negative correlation between assertiveness and empathic concern, as well as between assertiveness and personal distress. (d) As regards the social status of the students, assertiveness is positively correlated with personal distress in students who live alone. (e) In contrast, assertiveness in students living with their parents seems to be negatively correlated with cognitive empathy, as well as empathic concern. The results of this study provide evidence that assertiveness has a strong relationship with empathy and the above results are discussed in relation to the pertinent literature examining the content of assertiveness.

Key words: Assertiveness, empathy, social factors, student population.

Βιβλιογραφία

1. Κωσταρίδου-Ευκλείδη Α. *Ψυχολογία Κινήτρων*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999
2. Zill N, Robinson J. The Generation X difference. *Am J Demograph* 1995, 27:24-29
3. Newman B, Newman P. *Development through life: A psychosocial approach*. Pacific Grove, CA, Brooks Cole, 1995
4. Santiago-Rivera AL, Gard T, Bernstein B. The importance of achievement, intimacy, autonomy, and life events among first year college students. *J College Stud Psych* 1999, 13:57-73
5. Galassi M, Galassi J. Assertion: A critical review. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice* 1978, 15:16-28
6. Lazarus PS. *Stress, appraisal and coping*. New York, Springer, 1984
7. Chambliss D. Social anxiety and assertiveness: A comparison of the correlations in phobic and college student samples. *Behav Research Ther* 1982, 20:403-404
8. Πατέρα Α, Βασιλοπούλου Ε. Παρατηρήσεις για τη σχέση ενσυναίσθησης και συγκεκριμένων κοινωνικών παραμέτρων σε δείγμα φοιτητικού πληθυσμού. *Εγκέφαλος* (2008): υπό δημοσίευση
9. Wolpe J. *The practice of behavior therapy*. 3rd ed. Pergamon Press, 1969
10. Wolpe J, Lazarus AA. *Behavior therapy techniques*. Oxford, UK, Pergamon, 1966
11. Allport G. *Pattern and growth in personality*. New York, Holt, Rinehart & Winston, 1961

12. Μαλικιώση-Λοΐζου Μ. *Μια κριτική ματιά στην ενσυναίσθηση. Ψυχολογία* 2003, 10:295-309
13. Ευθυμίου Κ. *Απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων-Διεκδικητική συμπεριφορά, Assertiveness-Training Programme. Ινστιτούτο έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς, Αθήνα, 2000*
14. Eisler RM, Frederiksen LW. *Perfecting social skills: a guide to interpersonal behavior*. New York, Plenum, 1980
15. Furnham A. Assertiveness in three cultures: Multidimensionality and cultural differences. *J Clin Psychol* 1979, 35:522-527
16. Moore BS. The origins and development of empathy. *Motivation and emotion* 1990, 14:75-80
17. Feshbach N D, Feshbach S. The relationship between empathy and aggression in two age groups. *Development Psychol* 1969, 1:102-107
18. Hogan R. Moral conduct and moral character: A psychological perspective. *Psychologic Bull* 1973, 79:217-232
19. Mehrabian A, Epstein N. A measure of emotional empathy. *J Personal* 1972, 40:525-543
20. Fensterheim H, Baer J. *Don't say yes when you want to say no*. Oxford: Dell, 1975
21. Rakos RF. *Assertive Behavior: Theory, research, and training*. London, Routledge, 1991

Αλληλογραφία: Α. Πατέρα, Νευρολογική Κλινική, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Βασ. Σοφίας 74, 115 28 Αθήνα
Τηλ: 210-72 89 405, 210-72 89 406